

ПОСТАЛ

ПАРОХ МАЙДАНЕКА – ОТЕЦЬ ОМЕЛЯН КОВЧ

Сергій ЛІТВИН,
*доктор історичних наук, професор,
головний редактор журналу «Воєнна історія»*

«...Був сином і священиком одного народу,
загинув на землі другого народу,
бо рятуував синів і дочок третього...»

Блаженний Любомир Гузар

Омелян Ковч народився 20 серпня 1884 року у селі Космач Косівського повіту на Гуцульщині, у сім'ї священика. Навчався у Львівській гімназії, відтак у 1905–1910 роках, у римській Колегії святих Сергія і Вакха, студіював богослов'я в Урбаніансько-

му університеті. 26 жовтня 1910 року одружився з Марією Анною Добрянською, донькою буковинського священика.

У 1911 році прийняв єрейські свячення з рук єпископа Григорія Хомишина. Спочатку душпастирював у Галичині, у Під-

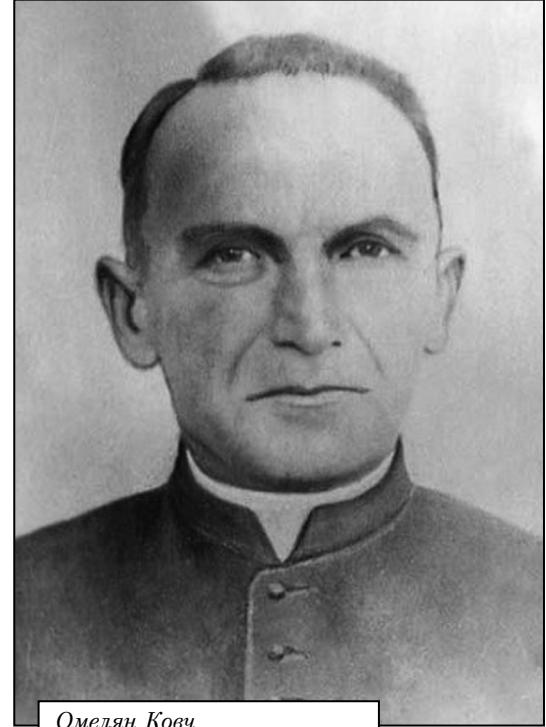
волочиську, а згодом поїхав на місійну працю до українських переселенців у Боснії. У 1916 році отець Омелян повернувся до Галичини і служив у парафії Серники Горішні на Рогатинщині.

У 1919 році вступив до Української Галицької Армії польовим духівником, мотивуючи це тим, що «вояк на лінії фронту почувається найкраще, коли бачить там лікаря і духівника». Як військовий капелан пройшов через усі негаразди разом зі стрільцями Бережанського коша аж до кінця існування Української Галицької армії.

Полковник УГА Роман Волинський згадував: «Молодий отець Омелян Ковч був повний енергії та сил. Не було кутка в коші, де наш духівник не з'являвся б кілька разів на день. Щоранку, відслуживши Літургію, поспішав до шпиталю. Щодня можна було його бачити на полі вправ, у канцелярії, в магазинах, він був чи не найкращим помічником у виховній роботі».

Якось геройський капелан разом з іншими вояками УГА потрапив до рук більшовиків. Більшість полонених було розстріляно, решту – повезли у безвісті. Коли поїзд спинили, щоб «очистити» від померлих, священик попросив вартового випустити його на хвильку: пояснив, що мусить жити і молитися за тих, хто вмирає, але сам гине від спраги й задухи. Вартовий дозволив. Та коли Омелян Ковч повернувся, той зачинив двері перед отцем і вигукнув на прощання: «Батюшко, пам'ятай молитися за Луку!».

Та недовго отець Омелян Ковч був на волі. Був ще один більшовицький полон – і знову неймовірний порятунок від розстрілу. Далі – польський концтабір, в якому щодня від епідемії тифу вмирали сотні вояків УГА. Хвороба не оминула і його. Одного дня, коли виконував священні обов'язки, упав непритомний на землю... Двічі перехворівши тифом, чудом вижив, але виглядав так, що дружина, побачивши його після звільнення, зімліла.

Омелян Ковч

У 1922 році отця Ковча було призначено парохом Перемишлян. У 20-х роках це містечко на Львівщині налічувало близько 5 тис. мешканців, з яких переважну більшість становили євреї; українців (з дебільшого сплонізованих) було біля тисячі. Енергійний парох активно почав організовувати релігійне і суспільно-культурне життя української греко-католицької спільноти. Він знайшов кошти для відновлення храму, побудови будинку «Просвіта» і кооперативу. Щороку в місті отець організовував Євхаристійні з'їзди, паломництва, повітові віча; розквітли «Пласт» і Організація студентської молоді. Так у сплонізованому місті завирвалося українське життя.

Отець Омелян був відданим своєму народові й Церкві. Він завжди стояв в рядах тих, хто пробуджував національну свідомість українців, дбав про його просвіту, видавав газети, книжки, заснував українську книгарню.

За польської влади він декілька разів був ув'язнений, інтернований до Унівського монастиря за супільну діяльність та участь в «українських справах». Навіть за більшовиків непублічно організовував євхаристійні конгреси, йорданські процесії.

Отець Ковч опікувався бідними, пригортав сиріт. Він менше дбав про себе, робив добро всім, хто до нього звертався. «Над тією хатою ангели кружляють», – так говорили перемишлянські парафіяни про скромний будиночок, в якому мешкала священика сім'я – о. Ковч із дружиною Анною-Марією та їхні шестеро дітей. Майже завжди жило там ще кілька осиротілих діток, до яких о. Омелян виявляв велике співчуття. Хатина душпастирня нерідко переповнювалася галасом і сміхом: убогі студенти «налітали» до неї у пошуках харчу, і не лише духовного. Вони гостювали там, спали на горищі. «Збурена Троя» – так називали перемишлянці оселю Ковчів.

Його донька Анна Марія Ковч-Баран згадує: «Якось тато сів біля мене, щоб, як казав, провести «конференцію», і заговорив про мою школину подругу Катруся, батько якої – старшина УГА – геройчно загинув: «Катруся, її брат і дві сестрички стали сиротами, нам треба їм допомогти». – «Чим, тату, я можу допомогти?» – «Катрусі треба таких книжок, як і тобі. Подвійно купити ці книжки нам не під силу: купимо книжки Катрусі, а ти позичай у неї. І цього року ще носи свою форму, а нову купимо Катрусі». Тато здержалася, наче чекав моєї згоди, а я за хвилину пригадала щось і кажу: «Тату, купімо Катрусі ще плащик, бо той, що має, вже дуже малий на неї». – «Але і ти не маєш, і твій малий на тебе...». – «Тату, я все маю, бо маю тебе, а Катруся – сирота». У батькових очах заблищають слози. Це був єдиний раз, коли я побачила їх на обличчі моого найдорожчого тата».

Отця всі любили – українці, поляки, євреї. Перемишлянський парох мав славу чудового проповідника. Селяни плакали, коли слухали його, так ревно говорив і вмів

зазирнути до кожного серця. Вони захоплювалися його злободенними й простими духовними настановами, вислови з яких часто густо ставали місцевими афоризмами. «Чи ти не забув про ломаку?» – часто запитували одне одного люди перед сповіддю. Через скрутку з дровами селяни рубали в лісі дерева без дозволу власника. Щодо цього душпастир вчив їх: «Скажи чітко на сповіді, що ти вирубав не якусь там ломаку, але таке, що ви аж удвох мусили нести. Вважай, щоби з тією ломакою ти не пішов на Страшний суд. Буде сором, як люди будуть згляdatися, що ти несеш».

Колишній парох села Лагодів отець Микола Дядя залишив такий спогад: «Одного року я повідомив, що реколекції буде проводити отець Омелян Ковч. Мої парафіяни, як і весь повіт, і, мабуть, вся Галичина, добре його знали. Через кілька днів до мене прийшла «делегація» з проханням, щоби на науку могли прийти лише чоловіки, бо знали, що як отець Ковч проповідує, не вистачає місця для всіх...»

Омелян Ковч незмінно, відважно й відкрито відстоював права людей, наскільки це було можливо й потрібно, боронив своїх сусідів, старався залагоджувати найважчі проблеми. За свою діяльність він зазнавав переслідувань від польської поліції. Обшуки в хаті священика були традицією: лише за 1925–1934 роки їх було майже 40, і кожний другий з них завершувався арештом та ув'язненням. Так, зокрема, за будівництво церкви у присілку Севороги, що поблизу Перемишля. Там до війни жило близько 60 українських родин та кілька родин поляків (ці мали свій костел). Довгі роки просили українці дозволу побудувати в селі церкву. Отець Омелян Ковч особисто складав клопотання у тій справі, і, врешті, вирішив по-іншому це залагоджувати.

Очевидці згадують: «Він таємно заготовив матеріал, зійшися люди, закипіла робота. Разом працювали всю ніч, а як настав ранок – церква стояла готова! Був престол, кивот, тетрапод, намісні ікони, усе прибра-

но вишиваними рушниками. Діти внесли китиці квітів. Близько сьомої години вдарив дзвін. Збіглися чи не всі, хто лише був у нашому селі. Отець поблагословив престол, інформуючи, що вроочисте посвячення церкви буде пізніше, і став до Служби Божої». Наступного дня за ініціативу по зведенню церкви отця Ковча ув'язнили. Через день відпустили, але пізніше ще багато разів у цій справі викликали в поліцію та до місцевого суду. На щастя, все обійшлося. За участю отця Климентія Шептицького храм у Севорогах урочисто посвятили, парафію передали під опіку отців студітів в Уневі, звідки часто доїжджав на богослужіння сам ігумен.

З приходом у 1939 році радянської влади розпочалися масові арешти. Але завдяки своєму організаційному хисту, вродженій мудрості, наполегливості священик знаходив вихід із найскладніших ситуацій. Іноді йому вдавалося неможливе – за радянських часів зорганізувати на Йорданське водохреща процесію, яка спорудила на річці величезний хрест із льоду, прикрасивши його жовто-блакитними стрічками. В своїй проповіді парох говорив: «Вірмо сильно й надіймось на Бога, що по довгих роках всенародного терпіння і приниження Боже Провидіння знайде спосіб повернутися нам до волі. Сьогодні освячена Йорданським водохрещенням вода наших річок вливється у води Дністра, Дніпра-Славути і пливе у Чорне море, освячуєчи його та прарідну нашу землю Україну. Освячені рідна земля і рідні води сьогодні підносять вроочистий гімн Господові. Вlijimo й нашу щиру, гарячу молитву у струм всеукраїнського гімну-молитви Господові: «З нами Бог, розумійте язици!» – і в ньому має бути, мусить знайти собі місце наша сила, наша відвага боронити свого, наша віра, що Україна стане вільною!».

Священикові часто допомагало вміння перетворити проблему на жарт. Якось, уже за радянських часів він просив у влади дозволу на проведення Євхаристійного з'їзду. Йому дорікнули: «Полякам ти платив у кару

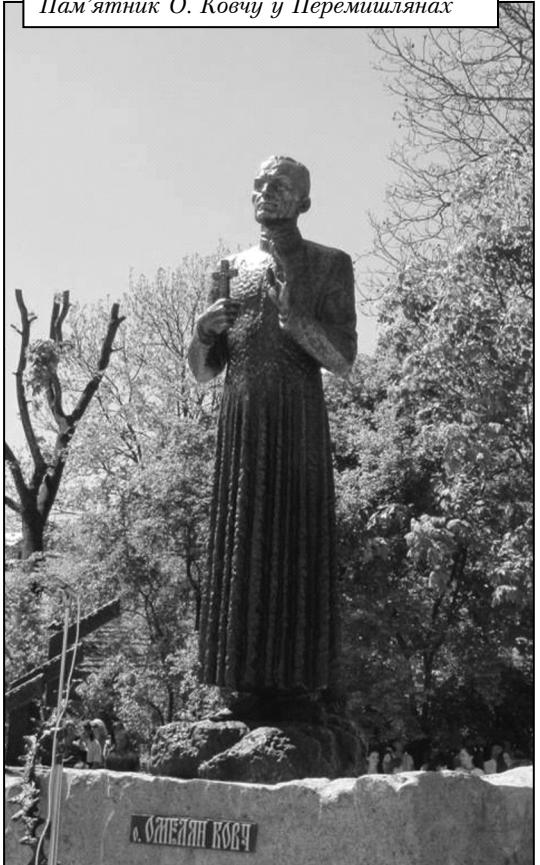
за ці з'їзди по п'ятсот злотих. Чому ж твої ангели, до яких ти молишся, не приходять на допомогу?» Отець Ковч немовби чекав цих слів: «Та ж ось ви прийшли і мене звільнили». Під голосний сміх присутніх урядовець сказав: «Проводь вже свої з'їзди, та не забувай молитися за нас, грішних».

Згодом енкаведисти все ж схопили отця Омеляна Ковча із двома доньками, і лише випадковість врятувала їх. Доњка Ірина так згаде про це: «Вони схопили нас в саду. Тато шепнув «Моліться!» Сам молився так, ніби біля нас нікого не було, хоч до його горла енкаведист притиснув револьвер і глумився: «От тобі й батюшка, нічого не знає, тільки молитву. Молися, може, допоможе, а ми з девушкиами погуляємо...» I раптом – рев німецьких літаків, вибухи бомб, міліціонери почали розбігатися».

Отця Ковча переховували парафіяни. Влада пообіцяла за його голову 5 тис. карбованців, а за притулок – розстріл. Священик поривався здатися владі. Перемишлянець Демко, у якого він переховувався, ледве втримав пороха. Чоловік вірив, що Господь особливо береже свого слугу. Мав переконливий доказ: якось на його подвір'я вбіг енкаведист із пісом. Здавалося, все втрачено, та раптом пес несамовито заскалувів, зіщулився і кинувся геть. Отець Ковч вкотре був урятований, а близько півсотні перемишлянців, яких схопили енкаведисти, не вижили.

Через кілька днів містечко зайняли німці. Парафіяни прийшли до улюбленого пастыря з вісткою про втечу комуністів, плакали від радості. Священик немов холодною водою усіх облив: «Не дуже радійте, на місце одного «добродія» прийшов інший, тільки гудзики в мундирах змінились».

Особливої гостроти набрала після приходу німців проблема євреїв, яких у Перемишлянах було чимало. Німці почали масове нищення євреїв. Отець Омелян Ковч неодноразово рятує життя багатьом євреям, публічно перешкоджає спаленню німецькими вояками Перемишлянської синагоги у

якій перебували люди, видає понад 2000 свідоцтв про хрещення, які давали євреям мінімальні шанси на виживання. Рідні та знайомі переконували отця не наражати себе на небезпеку. Син Мирон, який вчився на священика, стверджував, що хрещення не врятує євреїв. «Я радію з твого вибору бути священиком, але, на жаль, ти ще не розумієш свого священичого покликання, тому покинь семінарію», – сказав батько, з глибоким смутком дивлячись на сина. Як відповідь на закиди отець Омелян вказував на гетто і запитував: «А чи ви бачили, як багато з тих, які йшли на смерть, хрестилися?».

Син Мирон Ковч згадував: «Якось кілька євреїв вбігли до хати і стали благати в батька рятунку: німці кинули в синагогу, де вони саме зйшлися на молитву, запаль-

ні бомби, замкнули двері й нікого не випускали. Батько скочив і побіг, я біг за ним і думав: що ж тато може тут зарадити? Але в батька не було жодної іншої думки, крім тої, що горячі люди. Він вбіг між юрбу і голосно, по-німецьки (ци мову він знат до сконало), наказав поліції розійтися. На диво, вояки дезорієнтувалися і розійшлися. А він, з допомогою інших, відчинив підперті важким стовпом двері синагоги, вбіг усередину і став просто витягати напівпритомних, раз-у-раз різко викрикуючи: «Тікайте, хто куди може, німці зараз сюди повернуться!»

Отець Омелян навіть звертався з листом до Гітлера, в якому засуджував масові вбивства євреїв і вимагав дозволити відвідувати євреїв у гетто. Такі його діяння і нелояльність до гітлерівців стали приводом до його арешту. Родина і знайомі робили все можливе, щоб його звільнити. Утримували його у львівській в'язниці на вулиці Лонського. Завдяки Митрополитові Андрею Шептицькому його могли звільнити, але з умовою, що той відмовиться від подальшої допомоги євреям. Такої заяви він не підписав, через що його залишили в ув'язненні.

Відомий запис діалогу, який відбувся того часу між отцем Ковчем та працівником гестапо у львівській в'язниці: «Ви знали, що євреїв хрестити заборонено?» – «Не знав». – «А тепер знаєте?» – «Знаю». – «Будете далі їх хрестити?» – «Буду».

Після великих фізичних і духовних знищень, у серпні 1943 року отця Омеляна Ковча перевезли до концтабору «Майданек» біля Любліна, звідки, за словами нацистів, був єдиний вихід – через димар крематорію. Там, в нелюдських умовах, отець Омелян довершив міру свого геройзму. Концтабір – це місце організованих вбивств. У важких умовах концентраційного табору він не забував про своє покликання. Священик служив там духовною потіхою усім людям, незалежно від походження та конфесійної приналежності.

Незважаючи на те, що адміністрація концтабору негативно ставилася до духов-

них осіб, отець Ковч не приховував свого священства. Він підпільно відправляв там Святу Літургію, сповідав в'язнів, благословляв свяченою водою останки в'язнів, які мали спалювати. За короткий час він здобув собі велику пошану і авторитет. У таких трагічних обставинах він зумів зберегти людяність і свою священицьку гідність.

Про його стан духу в цих непростих обставинах свідчить лист, який написав отець Омелян до своїх рідних:

«Я розумію, що стараєтесь про мое визволення. Але я прошу вас не робити нічого в цій справі. Учора вони вбили тут 50 чоловік. Якщо я не буду тут, то хто допоможе їм перейти ці страждання? Вони б пішли у вічність з усіма своїми гріхами й у глибокій зневірі, що веде до пекла. Тепер вони йдуть на смерть із піднятими додори головами, залишаючи свої гріхи позаду себе. І так вони переходятять міст вічності. Я дякую Богові за Його доброту до мене. Окрім неба, це єдине місце, де я хотів би перебувати. Тут ми всі рівні – поляки, єреї, українці, росіяни, латиші, естонці. З усіх присутніх я тут одинокий священик... Тут я бачу Бога, який єдиний та одинаковий для всіх, незалежно від релігійних відмінностей, що існують між нами. Можливо, наші Церкви є різні, але в усіх них царює той же великий Всемогутній Бог. Коли я відправлю Службу Божу, всі вони разом моляться. Моляться різними мовами, але чи Бог не розуміє усіх мов? Вони вмирають по-різному, а я допомагаю їм переходити цей місток у вічність. Хіба це не благословення? Хіба це не є найвеличніший вінець, який Господь міг покласти на мою голову? Саме так! Дякую Богові тисячу разів на день за те, що Він по-

слав мене сюди. Я не смію просити Його про щось більше. Не турбуйтеся про мене – радійте зі мною!».

У лютому 1944 року отець Омелян важко захворів і потрапив у табірний шпиталь, в якому «допомагали» швидше помрти. Згідно з архівними документами концтабору, він помер 25 березня 1944 року, а його тіло було спалено в крематорії.

У 1999 році Єврейська рада України присвоїла отцю Омеляну Ковчу звання «Праведник України». Врятовані ним люди завжди з трепетом у серці пам'ятатимуть свого рятівника.

Папа Римський Павло II 27 червня 2001 року проголосив його Блаженним Священномуучеником. Виголошуючи проповідь у Львові 27 червня 2001 року, Святійший Отець Папа Павло II, зокрема, говорив: «Пам'ять про них (блаженних мучеників) не може бути втрачена, бо вона є благословенням, їм ми виявляємо наш подив і нашу вдячність: вони є іконою Євангелія Благодаті, яка пережита аж до пролиття крові, вони становлять знак надії для наших і прийдешніх часів. Вони показали, що любов сильніша від смерті... Нехай їхнє свідчення не залишиться для вас тільки причиною до

На відкритті памятника о. Омеляну Ковчу

вихвалення, а радше стане запрошенням до того, щоб їх наслідувати».

25 березня 2002 року відбувся екуменічний молебень за жертвами Майданека, під час якого чи не найкраще про пароха Майданека Омеляна Ковча сказав (тоді ще) кардинал УГКЦ Любомир Гузар: «Ми тут зібралися, щоб віддати шану отцю Омелянові, який був сином і священиком одного народу, загинув на землі другого народу, бо рятував синів і дочек третього народу. Прийшли ми сюди і тому, щоб щось із собою забрати, тобто науку: по-перше, навіть у найстрахітніших обставинах можна залишатися людиною, по-друге, релігійність – це наша зброя проти наших слабостей, і потретє, мусимо зробити все, щоб такі трагедії ніколи не повторювалися. Відйдімо із цього місця крацими людьми».

На підставі рішення Священного Синоду Єпископів Української Греко-Католицької Церкви від 7 вересня 2008 року, Патріарх Любомир Гузар своїм Декретом від 12 лютого 2009 року проголосив Блаженого Священномученика Омеляна Ковча покровителем душпастирів Української Греко-Католицької Церкви.

А 25 березня 2009 року в 65-річчя смерті отця Омеляна Ковча було проведено прощу духовенства УГКЦ до Музею на місці колишнього концтабору Майданек, до місця мученицької смерті священномученика Омеляна, щоб прийняти прах блаженого для виставлення його у кафедральних соборах кожної єпархії та екзархату. Там відбулося вшанування пам'яті Блаженного отця Омеляна Ковча та відкрито обеліск з меморіальною таблицею зі словами його послання до рідних: «...Тут я бачу Бога – Бога, який одинаковий для всіх, незалежно від наших релігійних відмінностей».

11 травня 2012 року у місті Перемишляни на Львівщині відбулося Проща духовенства та мирян УГКЦ, присвячений пам'яті Блаженого Священномученика Омеляна Ковча. Вона відбулася за участі єпископів Української Греко-Католицької Церкви на чолі із Главою УГКЦ Блаженнійшим Святословом Шевчуком. Також було проведено Чин освячення та Церемонія відкриття пам'ятника Блаженному Священномученику Омеляну Ковчу. Понад тисячу священиків та декілька тисяч мирян взяли участь у Прощі та відкритті пам'ятника блаженному.

Це свідчення того, що отець Омелян Ковч – мученик Майданеку, мученик Другої світової війни, універсальний мученик, в якому кожний знайде відповідь на свої питання і приклад для наслідування. Священик, суспільно-політичний діяч, патріот свого народу, отець Омелян жив згідно з етичними нормами найвищого гатунку. Як священик і Слуга Божий зумів погодити Боже з людським, служивши Богові – служив людям. Його життя може служити прикладом справжнього екуменізму, толерантності, людини, яка до кінця свого людського існування не зрадила моральних принципів, глибоко гуманних та справедлівих християнських. Приклад отця Омеляна Ковча засвідчує, що навіть у часи змін різних режимів людина може не опускатися до дріб'язкового сприйняття дійсності і гостро реагувати на несправедливість. Наслідувати життя святого – нелегко, але це потрібно, щоб світ ставав щораз ліпшим.